

Байтенова Н.Ж., *Исаков Б.А.

әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан, Алматы қ.

*e-mail: beka_kz96@mail.ru

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ИСЛАМ АТЫН ЖАМЫЛҒАН ҰЙЫМДАРДЫҢ ІС-ӘРЕКЕТІ

Бүгінгі таңда ислам діні өткір тұрған және жиі талқыланып жүрген мәселелердің бірі. Ислам дінін ұстанушылардың өзі түрлі ағымдарға бөлініп, бір-бірімен таласып-тартысатын деңгейге жеткені мәлім. Әлемді шарпыған террорлық актілер, оларды жүзеге асыратын жанкештілер, діни сипаттағы қақтығыстар исламмен жиі байланыстырылып келеді. Діни ілімдерді өз мүдделеріне сай тиімді пайдалану ислам атын жамылған ұйымдарға тән құбылыс. Мұндай ұйымдардың әрекеттері Қазақстанда да көрініс берді. Сондықтан жалған ислам дінін шынайы исламнан ажырату әлемдік күн тәртібіндегі маңызды мәселе.

Мақаланың басты мақсаты ретінде ислам атын жамылған ұйымдардың пайда болу, қалыптасу алғышарттары, дамуы және Қазақстандағы көрінісі жан-жақты талданады. Сонымен қатар дәстүрлі ислам мен ислам атын жамылған ұйымдардың аражігі ажыратылып, олардың қоғамға тигізетін ықпалдары қарастырылады.

Түйін сөздер: ислам, ислам атын жамылған ұйымдар, дәстүрлі дін, жалған діни ағымдар.

Baitenova N.Zh., *Isakov B.A.

Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty, *e-mail: beka_kz96@mail.ru

The activities of pseudo-Islamic organizations in Kazakhstan

Today Islam is one of the most pressing and debated issues. It is well known that Islam is divided into many currents and directions, and today it is quite tough competing with each other. Acts of terrorism, suicide attacks, conflicts in the religious sphere are often associated with Islam. Pseudo-Islamic groups are inherent in their own interests to use certain provisions of the religious doctrine of Islam. Such organizations have launched their activities in Kazakhstan. Therefore, to separate the activities and attitudes of pseudo-Islam from traditional Islam is an important problem of our time.

The main purpose of this article is to analyze the prerequisites for the emergence, formation, development of pseudo-Islamic organizations and the manifestation of their activities in Kazakhstan. Also, the difference between traditional Islam and pseudo-Islamic organizations and their influence on society is considered.

Key words: Islam, pseudo-Islamic organizations, traditional religion, pseudo-religious trends.

Байтенова Н.Ж., * Исаков Б.А.

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы, *e-mail: beka_kz96@mail.ru

Деятельность псевдоисламских организаций в Казахстане

Сегодня ислам является одной из самых актуальных и обсуждаемых проблем. Общеизвестно, что ислам разделен на множество течений и направлений, которые сегодня достаточно жестко конкурируют между собой. Террористические акты, действия террористов-смертников, конфликты в религиозной сфере часто связывают с исламом. Псевдоисламским группировкам присуще в своих интересах использовать те или иные положения религиозной доктрины ислама. Подобные организации развернули свою деятельность и на территории Казахстана. Поэтому отделить деятельность и установки псевдоислама от традиционного ислама – важная

проблема современности. Основной целью данной статьи является анализ предпосылок возникновения, становления, развития псевдоисламских организаций и проявления их деятельности в Казахстане, также исследование разницы между традиционным исламом и псевдоисламскими организациями и их влияние на общество.

Ключевые слова: ислам, псевдоисламские организации, традиционная религия, псевдорелигиозные течения.

Кіріспе

Ислам әлемдік діндердің қатарында VII ғасырдан бері әлем жұртшылығының назарында. Орта ғасырларда тіптен ислам мәдениетінің сан салада шарықтап дамығаны, үлкен дамушылыққа жол ашқаны, адамзат өркениетіне зор үлес қосқаны баршаға аян. Алайда ислам өзінің пайда болу әрі даму тарихында бірқатар күрделі үдерістерді де бастан кешті. Сонау Мұхаммед пайғамбардың көзі тірі кезінде-ақ қылаң бере бастаған кейбір оқиғалар кейінгі әділетті халифтер дәуірінде өрши түсіп, түрлі ағымдардың қалыптасуына негіз қалады. Олардың арасында діни фанатизмге көзсіз ұрынғандары да кездеспей қалмады. Али ибн Әбу Талиптың көзі тірісінде оны құдайға теңеген шииттік топтың шығуы, олармен күресу фактілері немесе Әбу Бәкір ибн Қухафа алғашқы халиф болғанда зекет беруден бас тартушылардың, исламнан шыққандардың кездесуі, олармен болған күрестер ислам мен жалған ислам тақырыбының түп негізі сонау бастауына дейін баратынын көрсетеді. Жалған ислам зерттелуге тиіс аса маңызды тақырып. Өйткені, дін қоғамдық және жеке жүріс-тұрыс, әрекетті рухани реттеуші рөл атқаратыны белгілі.

Қалыпты діни сенімнің жалғандыққа ұласып, тіпті фанатизмге дейін асқынуына себеп қандай? Бірқатар жағдайларда жалған сенімдердегі діни әсірелік өз мүшелеріне адам баласы жасауы тиіс ақырғы мүмкіндіктерді айқындап береді. Айталық, адамды өзін құрбан етуге я болмаса жаруға, сенім жолында қылмысқа итермелейді. Әрі бұндай әрекеттерді діннің де қуаттайтынын айғақтап, түрлі мысалдар келтіреді. Өз кезегінде бұл жағдай сенушінің сенім жолында аяғы тайқып, адасуына ұрындырады.

Негізгі бөлім

Тарихта дәстүрлі ислам қатарынан шығып кетіп адасқан ағымдар аз болмаған. Олардың кейбірі жойылғанмен, кейбірі бүгінгі күнге де жетіп отыр. Кейбір теріс пиғылды ағымдар бүгінгі күні қазақ елі үшін де өзекті болып, «бұлар

кім, мақсаты не?» деген сұрақтарға жауап іздегіп, еріксіз зерттеулер жүргізуге итермелеуде. Қазақ халқы да ислам сенімінде, дегенмен ислам атын жамылған теріс пиғылды ағымдардың еліміздің бірлігі мен ынтымағына, тәуелсіздігі мен тұрақтылығына зиян тигізери сөзсіз. Сондықтан халықты шатастыратын ағымдарды зерттеп, шынайы исламнан алшақ қалыптарын анықтап көрсету бүгінгі күні өткір тұрған мәселенің бірі екені талассыз.

Ислам – әлемдік жас дін болып табылады. Ол жетінші ғасырда Араб түбегінде пайда болды. Ислам монотеистік дін болғандықтан, өз кезегіндегі көпқұдайлықпен күресті. Құрушысы соңғы пайғамбар Мұхаммед (с.а.с.) (570-632 жж). Бүгінгі күні 1,5 – 2 миллиардқа жуық әлем тұрғындары осы дінді ұстанады (Сайтбеков, 2011: 14).

Жалған исламдық ағым өкілдері өздерін ғана жұмаққа лайықтымыз деп білді. Оны дәлелдеу үшін мутәшабиһ аяттарға қисынсыз мағыналар таңа бастады. Айтпағымыз, жалған исламдық ағымдардың пайда болуына Құранды әртүрлі түсіну әрекеттері түрткі болды. Дегенмен ағымға бөлінуге басқа да факторлар әсер етті.

Тәпсір саласына енгізілген негізсіз мәліметтер ислами әдебиеттерде «исрайлият» деп аталады. Белгілі бір саяси мүддені көздеген адамдар қарапайым халықты өздеріне тарта білу үшін мұндай мәліметтерді ұтымды қолдана білді».

Исламда псевдоағымдардың қалыптасуына бұл да өзіндік әсерін тигізді. Мұсылмандар арасында қалалық пен далалық болып бөліну де өзіндік пікір қайшылығына себеп болғаны жасырын емес. Айталық, харижит және шииттердің басым көпшілігі шала сауатты көшпелі дала тұрғындары болған.

Діни ілімі шамалы бола тұра кейбір мұсылмандар пәтуа беретін, буынсыз жерге пышақ ұрып, орынсыз жерге килігетін әдет орын ала бастады. Бұндағы үлкен себеп – араб тілін жетік білмеуде жатыр. Тілді жетік білмеген соң Құранды толық түсінбеді, ал Құранды түсінбеу – орны толмас өкініштерге жол ашты.

Ағымдардың қалыптасуына ықпал еткен саяси оқиғалардың да ықпал еткенін айту ке-

рек. Алғашқы саяси оқиғалар мен ағымға бөлінушілік хазіреті Алидің билігі тұсында (656-661 жж.) харижиттер жағынан бастау алған. Тағы бір көзқараста Мұхаммед (с.а.у.) пайғамбар әл үстінде жатқанда басталған.

Осындай діни, әлеуметтік және саяси шиеленістердің салдарынан мұсылмандар түрлі ағымдарға бөлініп кетті. Теріс кеткен ағымдар кейіннен тағы да бөлініп, уақыт өте келе жойылып жатты. Сондай кері тартпа пиғылдағы арандатушы әрі деструктивті алғашқы секта Харижиттер екенін айтуға болады.

«Харижилердің негізгі сенімінше, кез келген бір үлкен күнә істеген, яки парыз амалды орындамаған адам кәпір болып саналады. Біздің қоғамда да діндегі парызды, яғни намаз оқымаған, бірақ өзін мұсылманмын деп санайтын адамды кәпір дейтіндер кездеседі. Ендеше, адасушы теріс ағымдардың сенімдері мен ұстанымдары толықтай жойылды деу әлі ерте. Өкінішке орай, мұсылмандар әлі күнге дейін бөлінудің індетінен құтыла алмай келеді.

Ислам тарихына көз жүгіртер болсақ, түрлі жағдайда қалыптасқан псевдоағымдардың басым бөлігі адасушылыққа ұрынған. Бүгінде жер бетіндегі мұсылмандардың басым көпшілігін сүнниттер құрап отыр. Ал сан жағынан шииттер азшылықта. Сүннит пен шииттерден басқа ағым өкілдерінің саны саусақпен санарлықтай. Шииттер негізінен Иран, Ирак және Парсы шығанағындағы елдерде, Әзірбайжанда көбірек шоғырланған. Шииттер әһлу сүннеттен сенім (ақида) тұрғысынан әрі фикһи мәселелерде ерекшеленеді. Мұсылман санатына жатқыза алмайтын шиит тармақтары бар. Ал имамиа шииттері болса, кейбір мәселелерде шектен шыққандықтан адасушы ағым болып саналады.

Сонымен, ислам дінінде алғашқы жалған исламдық ағымдардың пайда болуының тарихи тұрғыдан алғанда өзіндік бірқатар себептері болды. Түрлі ағымдар, оның ішінде псевдоисламдық ағымдардың да қалыптасуына діни үкімдерді түсіну мен түсіндіру барысындағы әдістер: араб тілінің грамматикасының ерекшелігіне байланысты, бір хадистің түрлі мағынада риуаят етілуіне байланысты, бір сұраққа қатысты түрлі мағынадағы бірнеше хадистердің кездесуі, пайғамбардың іс-әрекеті мен сөздерінің әркелкі жорамалдануы, имамдардың хадис іліміндегі дәрежелерінің әркелкі болуы, хадис дәрежелерін белгілеудегі тәсілдердің әртүрлі болуы, хадистегі насих, мансух мәселесі т.б. этностық жағдайлардың әсері, халифалыққа қатысты бірқатар саяси оқиғалар әсер еткен. Ал Уаххаби,

Бахаи, Ахмадия, Құраниттер, Зікіршілер секілді т.б. беріде пайда болған ағымдарға сыртқы күштердің әсері болғаны анық.

Қазақстан қоғамына жалған діни ағымдар тәуелсіздіктен кейінгі жылдары ағылып келе бастады. Қазақстандағы қазіргі діни ахуал күрделі әрі сан-салалы. Сөзіміз дәлелді болуы үшін соңғы кездердегі статистикаға көңіл бөле кетсек, 1989 жылғы 1 қаңтар айында 30 конфессияға қарасты 700-ге жуық діни бірлестіктер болса, 2003 жылдың 1 қаңтарында 3206 діни бірлестіктер жұмыс істеген. 2012 жылғы қайта тіркеу әрекетінен бұрын еліміздегі тіркелген ұйымдардың саны 4551-ге жеткені анық (Шәпиев, 2009: 5). Қазір олар қайта тіркеуден өтті, қазіргі саны үш мыңнан асады. Бұл да аз емес. Бұған қоса, кейбір дәстүрден тыс, тоталитарлық және деструктивті секталар мен радикалды діни ағымдардың біразы тіркелуден бас тартатындықтан олардан зардап шеккендерді анықтап, жауапқа тарту мейлінше қиын. Негізгі алаңдаушылық тудырып отырған мәселе діни ұйымдар мен олардың іліміне сенушілердің өсіп бара жатқандығы.

Жасыратыны жоқ, ХХІ ғасырда ислам атын жамылған экстремизм ауқымды тақырыпқа айналды. Елімізге шетелден діни секталармен қатар, түрлі саяси, діни бағыттағы ислам атын жамылған діни топтар да келіп жатты. Шет елдерде діни білім алған бірқатар жастар елге қайтып келген соң дәстүрлі исламға қайшы келетін көзқарастарды жайып, елдегі тұрақтылық пен тыныштыққа қатер төндіре бастады. Ел ішінде теолог мамандар қалыптаса қоймағандықтан, діни ағымдарды бір-бірінен ажырату былайғы халыққа оңай соқпады. Бір жағы діни ағымдардың қалыптасу тарихы, ілімдік ерекшеліктері, мақсат-мүдделері, тарихы мен қызметі талданған еңбектер де болмады (Байтенова, 2010).

Республикамызда 1990 жылдардың соңын ала алғашқы псевдоисламдық топтар бой көтере бастады. Солардың бірі «иассауишілдер немесе сопылар» деп өздерін атайтын, ал халық «зікіршілер» деп атап кеткен діни топ. Олардың рухани ұстазы түбі Пәкістандық Исматулла Мақсум. Ол 1997 жылы Алматы маңындағы Қарасу мешітінде өзіне мүридтер әзірлей бастады. Рухани ұстаздарын олар пір немесе таксыр деп атады. Оларға шілдеханадан өту шарт болды. Мүридтер қырық күндік оқудан өтті. Шілдеханадағы оқу тәртібі қаталдығымен ерекшеленді. Мүридтер оқшау жағдайда ұсталды. Пірдің рұқсатынсыз бөтен кісілермен сөйлесуге, шілдеханадан шығуға, күн сайынғы БАҚ, кітап, журнал оқуға

тыйым салынады. Пір қатысқан алқа топпен бәрі зікір салды. Олар өздерінің зікірін «алқа зікірі» және «ара зікір» деп атады.

«Екі-үш сағатқа созылатын зікір салу психотехникасы мен әдісі белгілі бір сөздерді айқайлап айтып, бастарын бұлғақтатып, селкілдеп отыруға және белгілі бір ырғақпен билеуге негізделеді» (Байтенова, 2008).

Бұл жалған исламдық ағымның бір ерекшелігі, олар үгіт-насихатында халықтың қалыптасқан ауыз әдебиетін, жыр, аңыздары мен ұлт мақтаныштары Абай мен Шәкәрімнің еңбектерінің әр тұсын өз мақсаттарына жіті қолданды.

Бұл жалған діни ағым Алматы, Семей, Ақтау қалаларында белсенді әрекет етті. «Сопылар» тобын зерттеуші, ғалым О. Әлімбаев, олар Алматыда, Семей өңірінде, Түркістан маңында жамағат деңгейінен асқан. Ал Маңғыстауда «сопылар» «Шухрат» деңгейінен астық», – деп санайтындықтарын атап көрсетті (Әлімбаев, 2005).

Исмадулла Мақсұмның «Жария зікірдің дәлелі» және «Құран сырларының әліппесі» атты кітаптарын асыра мадақтап баспасөз мәслихаты өткенмен, дінтанушылар ол кітаптардың исламға да, қазіргі ғылымның жетістіктеріне де қайшы тұстары бар екенін әшкерелеп мақалалар жазды. Сол уақыттарда бұл псевдоағым өкілдері жайлы баспасөзде көп жазылып, талқыланды, нәтижесінде «Зікіршілер» ұстанымы мен көзқарастары ислам негіздеріне қайшы келетіндігі Қазақстан мұсылмандары діни басқармасында ресми түрде жарияланып, арнайы пәтуа шықты. Бұл пәтуада жария зікір мұсылман дініне жат, бидғат деген анықтама берілді. ҚМДБ-ның зікірші сопылар туралы пәтуасы төмендегідей:

«Қожа Ахмет Яссауи сынды әулиелер мен Шәкәрім Құдайбердіұлы сияқты ұлық кісілердің жолындамыз деген топ шықты. Ұлыларымыздың ұстанымы олардан бөлек. Ал ол топ дүниелік мақсатқа қол жеткізу үшін ғұламаларымыздың есімін жабу ретінде қолданып жүр» (Қазақстан мұсылмандары Діни басқармасының 2000 жылдан бастап шыққан пәтуалардың бір бөлігі, 2008).

Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев: «Діни фанатизм нанымның молдығынан емес, шынайы діни мәдениеттің кемдігінен шығады», – деп атап көрсеткен болатын (Назарбаев, 1999).

Елімізде Салафи, Хизбут тахрир, Таблиғи жамағат, зікіршілер, Алла аят, Құраниттар секілді жалған исламдық ағымдар халқымыздың діни бірлігі мен ынтымақты өміріне кері әсерін тигізуде. Бір дінде бола тұра түрлі ағымдарға

бөліну ұлттың тұтастығына, бара-бара елдің тыныштығы мен тұтастығына үлкен қауіп төндіреді. «Жалған діни ағымдардың өкілдері өз нанымдарына тартуда түрлі әдіс-тәсілдерді пайдаланады. Негізінен заң аясында тіркеліп, жария түрде жұмыс атқарған сияқты көрінгенімен, жымысқы түрде көптеген жұмыстарды қосымша атқарады. Оған қазіргі тіл үйрету курстары молайып, қайырымдылық қорларының көбейіп кетуі, сол арқылы өздеріне адам тауып жатқандығы куә (Абдурахман К., Түмер Г., 1997). Бұған қоса, бұқаралық ақпарат құралдары, соның ішінде діни мазмұндағы газет-журналдар жарыққа шығару да дәстүрлі емес діни ағымдар жиі пайдаланатын тәсіл. Жалпы Орталық Азияда, соның ішінде Қазақстанда діни ағымдардың емін-еркін таралуы мен олардың қатарының күн санап өсуінде халықтың, әсіресе жастардың құқықтық және діни сауатының аздығы үлкен ықпалын тигізіп отыр деуге болады.

Жалған діни ағымдардың таралу жолдары: белгілі бір тұлғаның дәстүрлі ағымның таралуына қолдау көрсетуінде. Өздерін құқықтық, әлеуметтік жағынан қорғану мақсатында елге танымал, беделді адамдармен тығыз жұмыс атқаруға күш салады. Екіншіден, бөтен мемлекеттің мүддесін жақтап әрекет жасайды. Бұндай діни ұйымдар Қазақ елінде таралу үшін шет мемлекеттерде өздерін мойындатады не үкіметтік деңгейде қолдау табады. Үшіншіден, олардың қаржылық мәселесі турасында. Жалған діни ұйымдардың екі жағы бар: бірі коммерциялық, екіншісі идеологиялық. Олар діни ағымнан бөлек салым салушы немесе бизнесмен ретінде де еркін жұмыс атқарады. Оған қарсы тұру үшін жеке тұлғаның құқықтық және діни сауатты болуы өте маңызды. Жастардың құқықтық және діни сауатын жетілдіру бағытында жұмыстар атқарылуы тиіс. Себебі қазіргі дәстүрден тыс деп аталып жүрген діни ағымдардың негізгі жұмысы жастарға бағытталып, олардың қатарын көбінесе оң солын толық тани қоймаған жастар құрап отыр.

Республикамызда тағы бір жалған исламдық әрі экстремистік бағыттағы «Хизб-ут-тахрир» (Азат ету партиясы) ұйымының заңға қайшы әрекеттері байқалып, халықтың наразылығын тудырды. Бұл ұйымның диттеген мақсаты – ислам атын жамыла отырып, бұқараны билікке қарсы қою, дінаралық келісім мен татулыққа сына қағып, бейбіт өмір тыныштығын бұзу. Хизб-ут-тахрир зайырлы билікті мойындамауымен ерекшеленді. Атап айтқанда, Орталық Азия елдерінің мемлекеттік құрылысын мойындамады және

осы аймақта халифат құруды негізгі ұлы мақсат ретінде қабылдады әрі уағыздады. «Әһли сунна уәл жамаға дін ғалымдарының пікірлерін мойындамайды. Тағдырға сенбейді. Такиаддин Набахани өзінің «Шахсиятул исламия» (ислам тұлғасы) атты еңбегінде «Пенденің істеген іс-әрекеттері Алланың жазған тағдырына жатпайды» деген көзқарасы бұл ағымның тағдырға сенбейтіндігін білдіреді» (Құлмұхаммед, 2008).

Елбасымыз өзінің 2008 жылғы Жолдауында: «Қазақстан алдағы уақытта да халықаралық лаңкестік пен діни экстремизмге қарсы күрес жөніндегі халықаралық коалицияның белсенді мүшесі ретіндегі ұстанымын жан-жақты нығайта беруге ниетті деп атап көрсетті».

Республикамызда бұдан басқа да «әл-Каида», «Мұсылман бауырлар», «Талибан», «Лашкар-Таиба», «Боз-құрт», «Өзбекстан ислам қозғалысы» және т.б. лаңкестік топтардың қызмет жасауына заңмен тыйым салынған.

Қазақстанда 2013 жылдың ақпан айында, Астанадағы «Сарыарқа» аудандық сот шешімі бойынша экстремистік ұйым ретінде танылған тағы бір діни топ «Таблиғи жамағат» болып табылады. Бұл діни қозғалыс 1926 ж. Үндістандық хадис ғалымы Мауләна Мухаммад Илияс әл-Қандаһлауи (1885-1944 жж.) тарапынан құрылды. Әл-Қандаһлауи өмірден озған соң, діни ұйым басшылығы оның ұлы Мухаммад Юсуфқа, одан кейін Инғам әл-Хасанның қолына өтті. 1920 жылы Англия бодауындағы Үндістан аумағында ауқымды ұлт-азаттық қозғалыс белең алды. Бодандыққа қарсы қозғалыс қарсаңында, индуизм сеніміндегі үндістер арасында модернистік және радикалды-фундаменталистік бағыттағы діни топтар мен ағымдар тарала бастады. Осы уақыт аралығында Үндістан жерінде христиан бағытындағы миссионерлік қызметтер белсенділік танытты. Осындай діни ұйымдар мен топтар мұсылман үндістер арасында уағыз-насихат жүргізіп, оларды өз наным-сенімдеріне тартты. Міне, осындай тенденцияға қарсы төтеп беріп, мұсылмандардың санын көбейту мақсатында «таблиғи жамағат» деген ұйым құрылды. Бүгінгі күні бұл діни ұйымның орталық кеңселері Үндістанда «Низамуддин», Пакистанда «Райванд», Бангладеште «Кокрайл» медреселері. «Таблиғи жамағат» діни қозғалысы бейресми халықаралық белсенділер топтарының торы. Бұл ұйым еш жерде тіркелмегенімен, бүкіл әлем бойынша ұстанымдары мен мақсаттарына еруші топтарға ие. Кейбір елдердің статистикалық мәліметтеріне негізделген ақпарат көздерінің хабарлауынша таблиғи жамағат ұйымына ерушілердің дү-

ниежүзіндегі саны 85 млн. адамға жеткен. Оның ішінде Үндістанның өзінде таблиғшылардың саны – 30 млн болса, Пәкістан елінде – 25 млн деп келтірілген. АҚШ аумағында 50 мыңнан астам таблиғшылар өмір сүрсе, Франциядағы олардың саны 100 мыңнан асқан (Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, 2012).

Мухаммад Илиястың бастауымен қалыптасқан бұл діни ұйымның қызметі 1940 жылдары Үндістан, Пакистан, Бангладеш елдеріне, кейіннен Египет, Сирия, Иордания, Палестина, Ливан, Ирак, Сауд Араб Корольдігі, Судан, Катар сияқты араб елдеріне кең тарады. Бұған қоса, таблиғшылар Европа мен АҚШ-қа да өтіп, сол жақтағы жақтастарын арттыра түсті. Бұл ұйым Пәкістанға діни білім алуға кеткен қазақ жастарымен тығыз байланысты. Олар мүшелерін «3 күндік», «7 күндік», «4 айлық» дін насихатына шетелдерге сапар шегуге итермеледі.

Исламтанушы С. Тәжібаевтың пікірінше, олар қарусыз көзбен қарағанда сырттай ислами мінез-құлқы жақсы, ықыласты, дін таратуға, дінге шақыруға талапты мұсылман бейнесінде көрінуі мүмкін. Алайда, шынайы іс-әрекеттеріне назар аударар болсақ, олардың асыл дініміздің кейбір тұстарын тастап, ғылым мен білімге негізделген баптарын қабылдамайтындарын да байқаймыз. Кез келген жамағаттың өзіндік қателіктері бар болатыны секілді, таблиғи жамағаттың да шариғат үкімдеріне қайшы келетін өзіндік қате-кемшіліктері бары мәлім.

Астана қаласының Есіл ауданы сотының шешімімен Таблиғи жамағат діни экстремистік ұйымының негізінде құрылған «Йақын Инкар» тобының іс-әрекетін экстремистік деп танылып, Қазақстан аумағындағы қызмет істеуіне тыйым салынды. «Йақын Инкар» тобының шынайы мақсаты бірқатар елдерде, оның ішінде Қазақстанда конституциялық құрылысты күштеп өзгерту, халифат құру ([youtube.com // https://youtu.be/pgLKZb67t9c](https://youtu.be/pgLKZb67t9c)).

Бүгінгі күні ислам мен псевдоислам тақырыбында өзекті болып тұрған тағы бір діни ағым – салафилер. Ол бүгінде радикалды, экстремистік әрекеттерге өріс ашатын идеологиялық база ретінде жұмыс істеп келе жатқан ағым.

Мұхаммед ибн Абдулауһһаб мұсылмандарды алғашқы салафтар кезеңіндегі Исламға шақыруды мақсат тұтты. Оның ілімі үш қағидатқа негізделді:

- 1) таухид – бір Аллаға сену;
- 2) дінге қосылған бидғаттан (жаңашылдықтан) бас тарту;

3) шарифатты қатаң ұстану.

Уаһхабилер әулиелердің мазарын зиярат ету-ді құптамады. Пайғамбарлар мен әулиелердің кесенесіне барып тәуәссул жасағанды, дұға еткен адамды мүшрик, кәпір болады деп санады. Сол себепті кесене салу, кесенелерде намаз оқу, аруақтардың рухына садақа атау ширк. Мешіттерге садақа беруге тыйым салды (Байтенова, 2008: 82).

Мәуліт мерекесін мерекелеуді құп көрмей, оны бидғатқа жатқызды. Салих ибн Фаузан «Пайғамбарымыздың (с.ғ.с.) туылған күнін мұсылмандардың надандары мен адасқандары ғана тойлайды» дей келе ондай әрекетті иудейлерге ұқсау деп бағалаған. Ендеше, оның бұл сөзінен «мәулітке рұқсат берген ғалымдар да адасқан» деген түсінік шығады.

«Уаһхабистер қарсы шыққан «мәуліт» мерекесін атап өтудің тозаққа апаратын кейіннен енген жаңалық болып табылатын бидғатқа қатысы жоқ. Әһлу сунна ғалымдары бұған рұқсат берген. Ол дінге енгізілген жаңалық емес» (Муслимов М., 2014).

Мұхаммед ибн Абдулаһхаб «бидғат» мәселесінде көп мұсылмандарды айыптады. Өйткені өзі бидғат мәселесінде Ибн Тәймияның көзқарастарынан шықпады. Кей жерде тіпті де шектен шығушылыққа барды.

«Уаһхабистер ақидада кәламшылардың, халал мен харам мәселесінде факиһтердің сөздерін дәлел ретінде қабылдамайды. Мұхаммед ибн Абдулаһхабтың ең көп қарсы шыққан, тіпті ширкке балаған мәселесі – өлгендер жерлерген мазарлар мен кесенелерді зиярат ету. Оның ойынша, пұтқа табынушылық нақ осы қабірлер мен кесенелерді зиярат етуден бастау алған.

«Әзірет Пайғамбар (с.ғ.с.) заманында мешіттер қарапайым болғандықтан мешіттерді әшекейлеу, күмбез бен мұнара тұрғызу – бидғат». Бұған қоса, олардың ұстанымы бойынша намазды жамағатқа қосылып оқу – парыз, намазды тәрк ету – кәпір ретінде діннен шығады. Құран мен хадисті көбіне тура мағынасында қабылдап, амал етеді. Аят пен хадиске ақылға сүйеп түсініктеме беру, жорамал жасау – бидғат не адасушылықтың өзі. Алланың сипаттарын Құрандағыдай қабылдады. «Алғашқы буын мұсылмандар муташабиһ аят пен хадиске сол күйінде сенген, тәуил, жорамал жасамағандықтан жорамал жасауды бидғат деп санап, ақылмен дендеп зерделеуге жүгінбейді. Аһлу сунна ғалымдары реті келгенде антропоморфизмге ұрынбауға сақтық таныта отырып, аяттарды тікелей мағынасымен емес астарлы (мажази) мағынасында және

араб тілінің рұқсат еткен аясында қабылдаған» (Сейітбеков С., 2012).

Мұхаммед ибн Абдулаһхаб сопылыққа да қатаң түрде қарсы шықты. Ол сопыларды мүшрик, Құдайға серік қосушылар деп пәтуа шығарды. Біреудің соңынан еру не ағым құруды – дін ішінен дін жасау деп санады. Дегенмен осыны айта тұра ол бұқараны өз идеялары мен діни пәтуаларын мойындауға шақырды. Өзін қолдамаған, дегеніне ермегендерді кәпір, құдайға серік қосушы мүшрик деп жазғырды. Сөйтіп бидғатпен күресемін деп жүріп, өз сөзіне өзі қарсы келіп жатты. Яғни әлдекімнің артынан жүру, бір жол құру дін ішінен дін жасаумен тең дей тұра, өзіне пікір қосылмағандарды адасқан санап, жаңа бір жол немесе ағымға негіз қалады.

Уаһхабилер Құран, сүннет белгілеген және Ибн Таймияға тән наным түсінігімен шектелмеді. Өздерінің көзқарастарын барша мұсылманға міндеттеп танды. Бидғат ұғымының аясын тым кеңейтті. Құлшылыққа қатысы жоқ кейбір жайттарды да орынсыз бидғатқа жатқызды. Өз көзқарастарын тек бейбіт түрде насихаттаған жоқ, қажет кезде күш қолдануға дейін барды. Өздерін қолдамағандарды қарадай жау санап, өздерін кәпірлермен күрескендей сезінді. Бидғатпен күресуді «жамандықтан тыюға» жатқызып, пікірі өздеріне қосылмағандармен соғысу керек деп білді. Осындай шалақ түсінікпен жазықсыз жандарды қынадай қырды.

Жақын арада, Сарыағаш ауданынан шыққан, салафилік діни уағыздаушыларының бірі Махаматов Ділмұраттың заңсыз миссионерлік іс-әрекетпен шұғылданғаны үшін Сауд Арабия елінде тұтқынға алынғандығы туралы хабар мәлім болды. Сол ел территориясынан Қазақстанға интернет желісі арқылы заңсыз үгіт насихат жүргізіп салафиттік идеологияны, ұстанымдарын халыққа таратып отырған ([instagram.com // https://instagram.com/p/Bo88WP6hcAK](https://instagram.com/p/Bo88WP6hcAK)).

Белгілі ғалым А. Айталының пікірінше, уаххабизмді ұстанушы азаматтардың ұлтымызға тән ғасырлар бойы қалыптасқан ата-бабалар аруағын қастерлеп, тағзым етуіне қарсылығын халқымыз әсте қолдамайды. Ескерткіштер мен кесенелер атаулыны қиратып, сындырып, қазақ қоғамының мұсылмандығы мен имандығын арттырамыз деудің өзі шындап келгенде имандылық емес. Уаххабистердің Қазақстанның саяси, заң шығару жүйесін шарифатқа негіздеп теократиялық, немесе саяси билікті дін басыларына беріп, мемлекет орнату, Халифат құру секілді ұрандары халқымыздың ел билеу дәстүріне мүлдем қайшы (Айталы А., 2011).

Сонымен, бүгінде жалған исламдық ұйымдардың ел бірлігі мен тыныштығына, діни біртұтастыққа тигізіп отырған зияны аз емес. Жалған мұсылмандық діни ағымдардың дінді теріс түсіну салдарынан Құран мен хадиске үстірт түсінік беру, келіннің сәлем салуына, бата беруге, ұлттық музыкалық аспапта ойнауға қарсылық, сақалды ретсіз қою, балақты қысқарту, халифат құрамыз деп билікке қарсы келу, билікті кәпір деп күстәналау, Құран жеткілікті деп хадистерге күмән ұялату, жихад деп ұрандап шетелдік лаңкестік ұйымдарға барып қосылу, мәуліт мерекесіне қарсылық, жаңа жылға, 8 Наурыз әйелдер мерекесіне қарсылық, намаз оқымағандарды кәпір деу, муфтият қарамағындағы имамдарды надансыну, зайырлы білімге қарсы келу, әйелдердің бірыңғай қара түсті киінуі, дінді уағыздаймын деп отбасына қарамай кету, көп әйел алу немесе некеге жауапсыз қарау, талақты ойыншыққа айналдыру, әминді дауыстап айту, мешітте талас шығару т.б. келеңсіз жағдайлар орын алуда. Осының салдарынан халықтың, әсіресе жастардың санасы сансырап, діни түсініктері шатасып, отбасының, елдің тыныштығын бұзу, экстремистік топтарға қосылу, қолына қару алып құқыққорғау орган өкілдеріне шабуыл жасау фактілері туындауда.

Расында, жалған исламдық ағымдар ол қоғамдағы құбылыс. Ол құбылыстың міндетті түрде қоғамға әсер, ықпалы болатыны сөзсіз. Елбасымыз Нұрсұлтан Әбішұлы Қазақстан халқына арнаған Жолдауында: «Бүгінде біздің халқымыз үшін дәстүрлі емес жалған діни ағымдар мәселесі өткір тұр. Жастарымыздың бір бөлігі осы жат діни көзқарасты көзсіз қабылдайды, өйткені біздің қоғамның бір бөлігінің шеттен келген жалған діни әсерлерге иммунитеті әлсіз», – дей отырып, дәстүрлі емес секталар мен жалған діни ағымдардың қызметіне қатаң тосқауыл қою қажеттігіне ерекше назар аудартқан болатын.

Қазақстан Республикасының Ата заңында ождан бостандығы мен діни наным-сенім еркіндігі, әртүрлі конфессияға тиесілі азаматтардың діни бірлестік құрудағы құқық тұрғысынан теңдігі, мемлекеттің діннен немесе діннің мемлекеттен ажыратылғандығы туралы қағидаттар бекітілген. Бұнымен қатар, діннің және діни бірлестіктердің әлеуметтік қызметін реттеудің халықаралық тәжірибелеріне сүйенетін басқа да көптеген нормативтік-құқықтық негіздер бар. Осыған қарамастан, діннің өзіндік мәртебесі, қоғам өміріндегі шынайы рөлі, яғни діннің қоғамның әлеуметтік-саяси, рухани салаларына

тигізер әсерінің мәртебесі, кеңістігі мен шекарасы күні бүгінге дейін дәл анықталмаған. Бұл келеңсіздік республикамыздағы қалыптасқан діни жағдайда орын алған жаңа үрдістерге байланысты анық аңғарылуда. Бұл бір жағы дін мен діни сананың күдік туғызатын діни-рухани ережелері мен догматикаларына негізделген жаңа діни ағымдардың туындауына тікелей қатысты. Осы себепті тәуелсіздіктен кейінгі жылдарда халықтың дәстүрлі исламға бетбұрысы күшейгенмен ислам атын жамылған түрлі діни ағымдар да елімізге сыналап кірді. Қазіргі уақытта республикамыздағы мұсылман қауымы сенім тұрғысынан әлі де біртұтастық таныта алмауда. Елбасымыз елдегі діни радикализм мен экстремизмнің қай түріне де төзімсіздік таныту керектігін ескертті. Бүгінгі күні елдегі экстремизм көріністерінде исламдық жалған ұйымдар елеулі рөл ойнап отыр. Сондықтан да ислам мен псевдоисламдық ұйымдар тақырыбы өте өзекті.

Лаңкестік әрекеттердің қай-қайсысы да бейбітшілік пен тыныштыққа жасалған ауыр соққы. Олардың бір де бірін қандай себеппен қандай мақсатта жасалғандығына қарамастан құптауға, қолпаштауға болмайды. Террор – ең алдымен ғаламдық деңгейде аса қасиетті де аса құнды болып табылатын адам өміріне, сондай-ақ қоғамдағы өзара сенімге қатер төндіреді.

Лаңкестік – адам баласының жер бетіндегі ең жексұрын, жабайы қарекеті оны бір де бір дін, ешқандай логика, ешқандай дүниетаным ақтай алмайды. Өйткені, исламда адам өлтіру – жаратқан иеміздің еркіне қарсылық. Адам өлтіруге ешкімнің қақысы жоқ. Тіпті соғыс кезінде жазықсыз жандарға зиян келтіруге болмайды. Ешкім де жанкешті болуға тиісті емес. Үстіне жарылғыш заттарды толтырып алып, қандай діндегі болмасын қорғансыз жандардың арасына кіріп, жарылыс жасау – қылмыс. Дінімізде балаға зиян келтіруге, ғибадатханада құлшылық жасап жатқандарға тиісуге болмайтындығы жайында қадап тұрып айтылған.

Қорытынды

Жалған мұсылмандық діни ағымдардың дінді теріс түсіну салдарынан мынандай фактілерге себеп болғанын анықтадық: Құран мен хадиске үстірт түсінік беру, келіннің сәлем салуына, бата беруге, ұлттық музыкалық аспапта ойнауға қарсылық, сақалды ретсіз қою, балақты қысқарту, халифат құрамыз деп билікке қарсы келу, билікті кәпір деп күстәналау, Құран жеткілікті деп хадистерге күмән

ұялату, джихад деп ұрандап шетелдік лаңкестік ұйымдарға барып қосылу, мәуліт мерекесіне қарсылық, жаңа жылға, 8 Наурыз әйелдер мерекесіне қарсылық, намаз оқымағандарды кәпір деу, муфтият қарамағындағы имамдарды надансыну, зайырлы білімге қарсы келу, әйел кісілердің бірыңғай қара түсті киінуі, дінді уағыздаймын деп отбасына қарамай кету, көп әйел алу немесе некеге жауапсыз қарау, талақты ойыншыққа айналдыру, әминді дауыстап айту, мешітте талас шығару т.б. Осының салдарынан халықтың, әсіресе жастардың санасы сансырап, діни түсініктері шатасып, отбасының, елдің тыныштығын бұзу, экстремистік топтарға қосылу, қолына қару алып құқық қорғау орган өкілдеріне шабуыл жасау фактілері туындағанын әрі оның ел қауіпсіздігіне төндіріп отырған қатерлері мен психологиялық қырлары ашып көрсетілді. Мұндай әсіре белгілер діни фундаментализм мен діни экстремизмге ұласпауы үшін оның алдын алуда мемлекет алдында бірқатар ауқымды жұмыстар тұр. Сондықтан шынайы ислам мен жалған исламдық ұйымдардың аражігін ғылыми түрде ажырата отырып, алдағы уақытта діни экстремизммен күресті жалғастырып, жастарды құқықтық және діни тұрғыдан сауаттандыру, діни ағартушылық бағдарламалар әзірлеу, орта және жоғары білім беру саласында тиісті шараларды жетілдіре түсу керек. Бұған қоса, теріс ағымдарға жол бермеу үшін салт-дәстүріміз, әдет-ғұрпымызға сәйкес келетін, сан ғасырлардан бері дін исламды тәлім етіп, насихаттауда дұрыс бағыт беретін Ханафи мазһабының негіздерін қайта жандандыру қажет. Елдің діни сауатын өсіріп, білімін жетіл-

діріп, теріс пиғылды діни ағымдарға ілесіп кетуіне жол бермей, олардың қоғамға қаншалықты залалды тұстары барын ашып айтып түсіндірген жөн. Қазіргі уақытта көп жастардың дәстүрлі ислам дінін танып-білуге деген қызығушылығын қаперге алсақ, көп жағдайда мешіт имамдарының оларды оқытып-үйретуге әлі жете бермеуде. Осы себепті дәстүрлі исламды түсінгісі, ұғынғысы, үйренгісі келетін жастарымыздың бірқатары интернет сайттарына үніледі. Осыдан келіп жастардың қалыптасып келе жатқан сана-сезіміне, психикасына, жан дүниесіне ықпал етіп, ұлттық рухани бағытта жетілуіне, дамуына айтарлықтай кедергі келтіретін жайттардың алдын алып, интернет пен әлеуметтік желі ішіндегі парақша атаулыны қатаң қадағалап, дәстүрлі ислам дініне қайшы келетін сайттарды бұғаттап, ұдайы бақылау қажеттілігі туындауда.

Қазіргі кезде республикамызда елдің, әсіресе, жастардың рухани-танымдық дүниетанымы мен тәрбиесін, діни сауатын көтеру маңыздылығы жиі сөз етілуде. Қоғамның діни өмірінің жай-жапсарын, даму тенденцияларын, діни ахуал өзгерістерін ескере отырып, оны жастарға жеткізе білу керек. Кез келген мемлекеттің болашағы мен кемелденуі өсіп келе жатқан жастардың болмысы мен санасына, мәдени өсуіне, дамуына, білімі мен тәжірибелік деңгейіне байланысты болады. Осы себепті жастардың заманға сай діни сауатын көтеріп, оларды дәстүрлі құндылықтарды сақтай білуге дағдыландыру – бүгінгі күннің басты мәселесі. Халықтың ұлттық сипатына айналған дәстүрлі Исламды мансұқтап, елдің дүниетанымына сырттан келіп, түзету енгізгісі келгендерге жол бермеу керек.

Әдебиеттер

- Сейтбеков С. Иман негіздері. (Алматы: «Ислам мәдениеті мен білімін қолдау қоры», 2011)
 Сейтбеков С. Мәзһабтар тарихы. (Алматы: «Көкжиек», 2012)
 Instagram.com // <https://instagram.com/p/Bo88WP6hcAK>
 Youtube.com // <https://youtu.be/pgLKZb67t9c>
 Абдуррахман К., Түмер Г. Діндер тарихы. (Анкара, 1997)
 Айталы А. Мемлекет және дін (Ақтөбе газеті, 15 қыркүйек 2011). <http://www.aktobegazeti.kz/?p=13944>
 Әлімбаев О. Сопылық синдромы. №9. (Шапағат-Нұр, 2005)
 Байтенова Н.Ж. (авторлық ұжымның жетекшісі), Затов Қ.А., Рысбекова Ш.С., Бейсенов Б.К., Борбасова Қ.М., Құрманалиева А.Д., Мейрбаев Б.Б. Қазақстандағы діндер. (Алматы, «Қазақ университеті», 2008)
 Байтенова Н.Ж., Абжалов С.У., Бейсенов Б.К., Борбасова Қ.М., Затов Қ.А., Құрманалиева А.Д., Мейрбаев Б.Б., Рысбекова Ш.С. Қазіргі Қазақстандағы жаңа діни ұйымдар. (Алматы, 2010)
 Қазақстан мұсылмандары Діни басқармасының 2000 жылдан бастап шыққан пәтуалардың бір бөлігі. (Алматы: «Көкжиек», 2008)
 Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. (14 желтоқсан 2012) // <http://www.akorda.kz>
 Құлмұхаммед М. Хизбутшылардың тағдырға сенбеуі. Ислам және өркениет. №14. (Алматы, 2008)
 Муслимов М. Таблиғи жамағат. 18.03.2014. // <http://kazislam.kz/eislam-613/?lang=ru>

Назарбаев Н. Тарих толқынында. (Алматы: «Атамұра», 1999)

Шәпиев Б. Діни бірлестіктер іс-әрекеттерінің бағыттары: әдістемелік құрал. (Алматы, 2009)

References

Сейтбеков С. Iman negizderi. (Almaty: «Iclan mádenieti men bilimin qoldaı qory», 2011)

Сейтбеков С. Mázhabtar tarıxy. (Almaty: «Kókjiek», 2012)

Instagram.com // <https://instagram.com/p/Bo88WP6hcAK>

Youtube.com // <https://youtu.be/pgLKZb67t9c>

Abdırraxman K., Túmer G. Dinder tarıxy. (Ankara, 1997)

Aıtaly A. Memleket jáne din (Aqtóbe gazeti, 15 qyrkúiek 2011). <http://www.aktobegazeti.kz/?p=13944>

Álimbekov O. Copylyq cındromy. №9. (Shapaǵat-Nur, 2005)

Baitenova N.J. (avtorlyq ujymnyń jetekshici), Zátov Q.A., Rycbekova Sh.S., Beicenov B.K., Borbacova Q.M., Qurmanalieva A.D. Meirbaev B.B. Qazaqstandaǵy dinder. (Almaty, «Qazaq ıńiversiteti», 2008)

Baitenova N.J., Abjalov C.Ý., Beicenov B.K., Borbacova Q.M., Zátov Q.A., Qurmanalieva A.D., Meirbaev B.B., Rycbekova Sh.S. Qazirgi Qazaqstandaǵy jańa dinı uymdar. (Almaty, 2010)

Qazaqstan mucylmandary Dinı bacqarmacynyn 2000 jyldan bactap shyqqan pátýalardyń bir bóligi. (Almaty: «Kókjiek», 2008)

Qazaqstan Respýblikasynyn Prezidenti N.Á. Nazarbaevtyń Qazaqstan halqyna Joldaıy. (14 jeltoqsan 2012) // <http://www.akorda.kz>

Qulmuxammed M. Xızbýtshylardyń taǵdyrǵa cenbeıi. Iclan jáne órkeniet. №14. (Almaty, 2008)

Mýclimov M. Tablıǵı jamaǵat. 18.03.2014. // <http://kazislam.kz/eislam-613/?lang=ru>

Назарбаев Н. Тарих толқынында. (Алматы: «Атамұра», 1999)

Шәпиев Б. Діни бірлестіктер іс-әрекеттерінің бағыттары. Әдістемелік құрал. (Алматы, 2009)